

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

ПРОГРАМА
випускного екзамену
з теорії і методики психології
для здобувачів вищої освіти ОС «Бакалавр»
(денної та заочної форми навчання)

Освітній ступінь: бакалавр

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Спеціальність: 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)

**Освітня програма: «Середня освіта (Українська мова і література).
Психологія»**

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма випускного екзамену з теорії і практики психології укладено відповідно до освітньої програми «Середня освіта (Українська мова і література). Психологія» підготовки фахівця з галузі знань: 01 Освіта / Педагогіка; спеціальності: 014 Середня освіта (Українська мова і література); схвалена науково-методичною комісією факультету філології та журналістики (протокол № 4 від 14 грудня 2023 року).

Випускний екзамен є кваліфікаційним і призначений для визначення теоретичної і методичної підготовки випускника до виконання професійних завдань. Програма і порядок проведення випускних екзаменів визначається «Положенням про організацію освітнього процесу в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (Нова редакція)», затвердженого Вченою радою УДПУ від 25 жовтня 2022 р (протокол № 4), і «Положенням про порядок створення та організацію роботи екзаменаційної комісії в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини» (протокол № 6 від 24 листопада 2020 року).

Програма включає перелік питань дисциплін циклу професійно-орієнтованої (професійної та методичної) підготовки, передбачених навчальним планом, освітньо-кваліфікаційною характеристикою та освітньо-професійною програмою підготовки фахівців з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка; спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література):

- Психологія (загальна, вікова та педагогічна).
- Історія психології.
- Основи психологічного консультування.
- Методика роботи психолога.

ВИМОГИ ДО РІВНЯ ПІДГОТОВКИ ВИПУСКНИКА
З ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 01 Освіта /Педагогіка;
спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література)
ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»

Кваліфікаційні вимоги до бакалавра

Бакалавр повинен мати належний рівень професійної підготовки, яка передбачає широку освіту, переважно гуманітарну, що включає оволодіння основами філософії, історії, вітчизняної та світової культури, мистецтва, літератури, релігії, економіки, екології, етики, права тощо, а також спеціальні знання в галузі психології; повинен володіти тренінгом спілкування, навичками безперервного духовного, психічного та фізичного самовдосконалення.

Як організатор різноманітних (або одного) видів діяльності в соціумі, бакалавр повинен вміти застосовувати набуті знання в практичній роботі, має володіти методами психологічних досліджень, навичками проведення діагностичних вимірів у розвитку особистості, а також впливу чинників середовища.

Бакалавр повинен уміти забезпечувати допустиме та доцільне психолого-педагогічне втручання у процес виховання дітей, підлітків, молоді; надавати допомогу сім'ї; виконувати роль об'єднувальної ланки між особистістю та суспільством; працювати в умовах неформального спілкування, залишаючись на позиції неофіційного лідера; будувати взаємостосунки в вихованцями на рівних, допомагати їм у період їх соціального та професійного визначення, захищати їхні права.

Бакалавр має бути гуманістом, повинен володіти комунікативними й організаторськими навичками, почуттям такту, бути висококультурною людиною. Його освіта передбачає здатність безпосередньо здійснювати психологічну, організаційну, різнопрофільну діяльність, що забезпечує його соціалізацію та профілізацію.

Психолог-бакалавр закладу (установи) повинен:

- брати участь в організації освітньої та виховної роботи, спрямованої на забезпечення всебічного особистісного розвитку дітей та молоді, їх повноцінного психічного здоров'я;

- проводити психолого-педагогічну діагностику готовності до навчання в період переходу з однієї вікової групи до іншої, допомагати у виборі освітньої установи згідно з рівнем психічного розвитку;

- планувати і розробляти розвиваючі, корекційні програми навчально-виховної діяльності з урахуванням індивідуальних, статевих та вікових особливостей дітей;

- сприяти пошуку, добору, розвитку обдарованих дітей, свідомому вибору дітьми та молоддю професії з урахуванням здібностей, ціннісних орієнтацій, життєвих планів і можливостей;

- готувати вихованців до свідомого життя в душі взаєморозуміння, миру та злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

- здійснювати первинну профілактику алкоголізму і наркоманії, інших шкідливих звичок серед підлітків;

- проводити психологічну експертизу і психолого-педагогічну корекцію асоціальної поведінки;

- формувати психологічну культуру вихованців, учнів, педагогів, батьків;

- консультувати працівників освітніх установ з питань психології та практичного її використання.

У своїй професійній діяльності психолог-бакалавр як працівник психологічної служби, повинен:

- керуватись Етичним Кодексом психолога;

- дотримуватися педагогічної етики, поважати гідність дитини, захищати її від будь-яких форм фізичного та психічного насильства, пропагувати здоровий спосіб життя;

- зберігати професійну таємницю, не поширювати відомості, отримані у процесі діагностичної або корекційної роботи, якщо її поширення може завдати шкоди дитині чи її оточенню;

- постійно підвищувати свій професійний рівень та загальну культуру;

- пропагувати психологічні знання, запобігати здійсненню психодіагностичної, розвивально-корекційної, профілактичної, консультативно-методичної роботи особами, що не мають відповідної фахової підготовки;

- будувати свою діяльність на основі доброзичливості, шляхом співробітництва, довіри, у тісному контакті з усіма учасниками педагогічного процесу;

- знати програмно методичні матеріали і документи щодо обсягу, рівня освіти, розвитку учнів, вимоги до нормативного забезпечення навчально-виховного процесу, основні напрями і перспективи розвитку освіти, психолого-педагогічної науки.

Бакалавр із психології повинен знати й розуміти:

- сучасні психологічні теорії та напрямки;

- особливості організації психологічного супроводу навчального виховного процесу в закладах освіти;

- особливості організації діяльності в залежності від соціального замовлення;

- шляхи просвітницької та видавничої діяльності;

- особливості складання експертної оцінки психологічного стану людини;

- методики обстеження індивідуальних якостей особистості;

- методи організації профілактики поведінки неповнолітніх;

- шляхи адаптації особистості до нових умов;

- причини девіантної поведінки;

- сучасний стан і тенденції розвитку особистостей різного віку;
- теоретичні та практичні основи психолого-педагогічного, медико-біологічного, соціально-профільного циклу знань;
- спеціальні дисципліни, що розкривають форми, методи та засоби роботи психолога у соціальному середовищі;
- теорію та методику самовиховання;
- сучасний стан і тенденції розвитку дитячого й підліткового руху, товариств, організацій, їх роль і вплив на особистість дитини;
- засоби, форми та методи психолого-педагогічної роботи з різними групами дорослого населення та дітьми;
- роль, місце та функції сім'ї у розвитку особистості дитини;
- специфіку подружніх та сімейних конфліктів;
- методику психокорекційної роботи з сім'єю та особистістю.

Бакалавр із психології повинен знати як діяти:

- аналізувати соціально-психологічні явища, процеси, бачити власне місце та роль у суспільному житті країни;
- застосовувати на практиці набуті знання для вирішення педагогічних, методичних, дослідних, організаційно-керівних та інших завдань;
- реагувати на всі складності життя колективу, виділяти і розвивати позитивні складові;
- знаходити найбільш ефективні засоби вирішення психологічної задачі;
- з'ясовувати причинно-наслідкові зв'язки і розробляти заходи з оптимізації діяльності;
- організовувати соціально-психологічну роботу і особисто брати участь у проведенні адекватних заходів;
- установлювати емпатійні зв'язки з клієнтом;
- методично правильно проводити анкетування, тестування, заходи психокорекції та інший вплив на людину;
- проводити психологічну експертизу і корекцію асоціальної поведінки та психологічну реабілітацію людини;
- діагностувати й давати практичні рекомендації з психологічних, побутових, медичних, службових проблем, пов'язаних із сім'єю та особистістю;
- на рівні адміністрації та працівника, сім'ї та особистості забезпечувати профілактику різноманітних відхилень фізичного, психічного та соціального характеру;
- виявляти та використовувати можливості соціальних інститутів суспільства у зміцненні авторитету учня, жінки-матері, батька, сім'ї, надавати їм конкретну психолого-педагогічну допомогу у вихованні дітей;
- здійснювати консультативну, організаційну, психолого-педагогічну допомогу керівникам підприємств та організацій у вирішенні спільних проблем;
- оперувати положеннями нормативних актів щодо вирішення практичних проблем, пов'язаних із роботою педагогічного колективу, з

сім'єю, особистістю; впливати, у допустимих формах, на виховання дітей у сімейно-побутовому середовищі, знаходити взаєморозуміння та контакти з педагогічно занедбаними підлітками, надавати їм допомогу та підтримку;

- працювати з дітьми та підлітками «групи ризику», володіти навичками розрізнення нарко- та токсикоматичних станів, методами роботи з такими категоріями підлітків;

- вирішувати і професійно оцінювати наслідки своєї діяльності.

Бакалавр із психології повинен знати як бути (мати такі цінності):

- мати високий рівень професійної спрямованості;
- проявляти ефективне становлення ролей «Я – здобувач», «Я – майбутніх професіонал», проявляти сформовану позитивну «Я-концепцію»;
- підвищувати відповідальність за успіх у навчально-професійній діяльності;
- на основі самопізнання та самовиховання формувати професійне мислення, професійну творчість та рефлексію;
- мати високу професійну культуру (успішно виконувати професійні завдання, мати системний світогляд).

ПРОЦЕДУРА ПРОВЕДЕННЯ ВИПУСКНОГО ЕКЗАМЕНУ

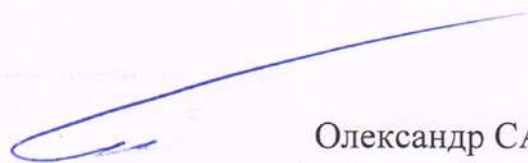
Випускний екзамен приймається Екзаменаційною комісією. Склад комісії затверджується наказом ректора університету. До складання підсумкової атестації допускаються здобувачі, які не мають академічної заборгованості. Здобувач отримує екзаменаційний білет. Час для підготовки відповіді відводиться у межах 30 хвилин.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ВІДПОВІДІ ЗДОБУВАЧА

Оцінювання здобувача здійснюється за стобальною шкалою відповідно до вимог ЄКТС: відмінно (А), добре (В/С), задовільно (D/E), незадовільно (FХ).

Програма випускного екзамену з теорії і методики психології затверджена на засіданні кафедри психології (протокол № 5 від 27 грудня 2023 р.)

Зав. кафедри психології
д. психол. н., проф.

Олександр САФІН

Програма Випускного екзамену з теорії і методики психології затверджена на засіданні кафедри психології та схвалена вченою радою факультету філології та журналістики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 6 від 27 грудня 2023 року).

Голова вченої ради
факультету філології та журналістики
д. пед. н., професор

Валентина КОВАЛЬ

ПИТАННЯ ДО ВИПУСКНОГО ЕКЗАМЕНУ З ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ПСИХОЛОГІЇ

1. Предмет, методи та завдання загальної, вікової та педагогічної психології.
2. Поняття про психіку та свідомість, несвідомі психічні явища.
3. Поняття про особистість в психології. Я-концепція: Я-образ, Я-ставлення та Я-вчинок особистості. Цілі особистості та рівні її домагань.
4. Поняття про групи та їх види. Диференціація в групах і колективах. Соціометрія та референтометрія.
5. Поняття про увагу, її види та структура.
6. Поняття про пам'ять, її види та теорії.
7. Поняття про мислення, мисленнєві операції та форми мислення.
8. Поняття про уяву, її види та способи синтезування образів уяви.
9. Поняття про волю та вольові якості. Структура вольового акту.
10. Поняття про емоції та почуття, їх форми прояву.
11. Характеристика емоційного реагування.
12. Урахування типів темпераменту учнів у навчально-виховній роботі. Типові ситуації звернення до психолога з приводу темпераменту.
13. Розвиток здібностей особистості. Здібності і задатки.
14. Поняття про характер, його структуру та види. Психологічне консультування з проблем корекції характеру.
15. Предмет вікової психології, її розділи та зв'язок з іншими науками.
16. Поняття про умови психічного розвитку людини.
17. Критерії вікової періодизації психічного розвитку людини.
18. Поняття про кризи та сенситивні періоди психічного розвитку людини.
19. Поняття соціальної ситуації розвитку, провідної діяльності, вікових новоутворень.
20. Загальна характеристика немовлячого віку. Криза новонародженості. Перше і друге півріччя життя дитини. Криза 1 року.
21. Загальна характеристика раннього віку: соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, вікові новоутворення.
22. Розвиток спільної діяльності у ранньому дитинстві. Розвиток мовлення у ранньому дитинстві.
23. Розвиток психічних функцій у ранньому віці. Криза 3-х років.
24. Загальна характеристика дошкільного віку. Сутність і структура сюжетно-рольової гри. Новоутворення психічного розвитку дошкільника в особистісній та пізнавальній сфері.
25. Криза 6-7 років та проблема готовності дитини до навчання в школі.
26. Особливості соціальної ситуації розвитку молодшого школяра. Розвиток психічних функцій та особливості розвитку особистості у молодшому шкільному віці.
27. Характеристика пубертатної кризи. Проблема провідної діяльності в підлітковому віці. Новоутворення в особистісній сфері підлітків.

28. Загальна характеристика юнацького віку. Новоутворення в ранньому юнацькому віці.
29. Предмет, методи історії психології, критерії періодизації історії психології.
30. Формування первісних уявлень про душу. Виникнення і суть анімізму.
31. Старослов'янські міфологічні вірування в душу.
32. Моністичне тлумачення зв'язку тіла і душі.
33. Психологічні ідеї епохи Відродження.
34. Виникнення та розвиток психології у 17 ст. в Україні.
35. Розвиток психології в Україні у 18 - 20 століттях.
36. Сучасні напрямки психології: біхевіоризм, фрейдизм, гуманістична психологія, когнітивна психологія, гештальттерапія Ф. Перлза, психодрама Д. Морено.
37. Основні напрямки та види діяльності практичного психолога. Правовий статус практичного психолога освіти.
38. Оформлення кабінету психолога.
39. Зміст роботи та завдання психологів у сфері освіти. Типологія помилок у роботі психолога.
40. Права та обов'язки психолога. Етичний Кодекс психолога.
41. Кваліфікаційні вимоги до особистості психолога.
42. Планування роботи та звітність психолога.
43. Специфіка психокорекційної та консультативної роботи в дитячому садку.
44. Особливості діяльності психолога в закладах інтернатного типу.
45. Процес та етапи психокорекції.
46. Ранній дитячий аутизм, його причини та ознаки. Методика надання психологічної допомоги дітям з раннім дитячим аутизмом.
47. Методика роботи психолога з агресивними дітьми.
48. Методика роботи психолога з гіперактивними дітьми. Засоби корекційного впливу на гіперактивну дитину.
49. Методика роботи із сором'язливими та пасивними дітьми. Робота з тривожними дітьми.
50. Виявлення та подолання замкнутості у дітей.
51. Методика роботи з демонстративними дітьми.
52. Робота психолога з дітьми, схильними до крадіжок та до нечесної поведінки (брехливості).
53. Робота психолога з дітьми, схильними до асоціальної поведінки.
54. Особливості роботи з ліворукими дітьми.
55. Особливості дітей із затримкою психічного розвитку.
56. Особливості роботи з ліворукими дітьми.
57. Робота психолога по адаптації учнів п'ятого класу до нових умов навчання.
58. Особливості роботи психолога з дітьми групи ризику.
59. Підготовка до профорієнтаційної роботи. Алгоритм визначення професійної спрямованості учнівської молоді.

60. Типові помилки в проведенні профконсультаційної бесіди та шляхи їх усунення.

61. Специфіка роботи шкільного психолога в закладах інтернатного типу. Типові проблеми і статус вихованців дитячих будинків та інтернатів.

62. Роль та місце психолога в процесі адаптації дітей до інтернату.

63. Надання психологічної допомоги соціально-педагогічно занедбаним дітям.

64. Методика роботи психолога з підлітками, схильними до суїцидальної поведінки.

65. Взаємодія психолога і батьків. Основні завдання та методи роботи психолога з батьками.

66. Основні цілі й завдання психологічного консультування. Спільні і відмінні риси психологічного консультування і психотерапії

67. Основні види психологічного консультування.

68. Інтимно-особистісне консультування та вимоги до нього.

69. Сімейне консультування та вимоги до нього.

70. Психолого-педагогічне консультування та вимоги до нього.

71. Роль і місце консультанта у процесі психологічного консультування. Вимоги до особистості консультанта – модель ефективного консультанта.

72. Поняття про консультативний контакт та його основні ознаки.

73. Фізичні компоненти психологічного клімату. Структурування консультативного простору (психологічний кабінет, дистанція між психологом і клієнтом, структурування часу тощо).

74. Емоційні компоненти психологічного клімату: створення взаємної довіри; щирість (конгруентність) психологічного клімату; емпатія; безумовна повага до клієнта і тепле ставлення до нього.

75. Роль вербального спілкування у психологічному консультуванні. Значення невербального спілкування у психологічному консультуванні. П'ять правил невербальної поведінки психолога.

76. Інтерв'ю як основний метод психологічного консультування, його основні цілі та етапи.

77. Збір інформації про клієнта, основні блоки інформації.

78. Виділення проблеми та її вербалізація.

79. Формулювання бажаного результату клієнта та його очікування.

80. Вироблення альтернативних рішень. Поняття про збалансовану модель прийняття рішень. Практичні рекомендації подолання нерішучості клієнта у прийнятті рішення

81. Явища перенесення і контрперенесення у психологічному консультуванні.

82. Навички вислуховування клієнта у психологічному консультуванні. Основні етапи вислуховування.

83. Постановка питань у процесі консультування. Види питань та основні правила постановки питань клієнту.

84. Техніка «відображення змісту» (перифразування) та «відображення почуттів» у процесі інтерв'ю.

85. Інтерпретація як техніка впливу на клієнта. Види інтерпретації та умови її ефективності.

86. Конфронтація як техніка впливу на клієнта. Основні випадки застосування конфронтації в ході консультування та її обмеження.

87. Конфронтація як спосіб подолання захисних механізмів клієнта. Види психологічного захисту.

88. Директивна і недирективна поведінка психолога-консультанта. Охарактеризуйте види директиви.

89. Особисті невдачі клієнта у подоланні психологічних комплексів. Охарактеризуйте ознаки, які свідчать про наявність у людини комплексів. Психологічні комплекси, які найчастіше зустрічаються у практиці проведення психологічного консультування.

90. Робота психолога з адаптації учнів п'ятого класу до нових умов навчання.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Оцінювання результатів складання випускного екзамену передбачено за національною (4-бальною) шкалою та шкалою ЄКТС (100-бальною). Результат складання екзамену відповідає підсумковому балу, значення якого не перевищує 100 балів. Підсумковий бал – це сума балів за результатами оцінювання відповідей здобувачів на кожне з питань екзаменаційного білета. Підсумкова оцінка результатів складання екзамену відповідає підсумковому балу результатів оцінювання всіх питань екзаменаційного білета.

Відповідь здобувачів оцінюють за такими основними критеріями:

- ✓ повнота висвітлення змісту питання;
- ✓ уявлення про новітні досягнення у галузі знань;
- ✓ логіка побудови відповіді;
- ✓ зв'язок теоретичного матеріалу з практичним;
- ✓ правильність усного мовленнєвого оформлення відповіді.

Оцінка за ЄКТС / бали	Характеристика відповіді
А 18-20 бали	Здобувач дає повну і вичерпну відповідь на питання білету. Здобувач на високому рівні: опанував програмний матеріал; вміє обґрунтовувати знання, аналізувати явища та об'єкти, які вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку; чітко, лаконічно, логічно відповідає на поставлені питання; застосовувати теоретичні положення на практиці та розв'язувати практичні завдання. Вільно володіє науковою термінологією, змістом відповіді на питання білету, має власні погляди, наводить приклади, що ілюструють відповідь.
В	Здобувач опанував програмний матеріал, вміє обґрунтовувати знання,

16-17 бали	застосовувати теоретичні положення на практиці, дає аргументовані відповіді на поставлені питання. Під час відповіді студент допустив деякі неточності або надав неповну відповідь за умови, що принципові моменти питання розкриті правильно, а при розв'язанні практичних завдань допущені лише незначні неточності.
С 14-15 бали	Здобувач виявив міцні знання програмного матеріалу, включаючи аргументовані відповіді на поставлені питання, які, однак, містять певні неточності, за вміння застосовувати теоретичні положення при розв'язанні практичних задач; студент допускає несуттєві помилки і не може чітко та повно відповісти на питання білету.
Д 12-13 бали	Відповіді студента нечіткі, неповні, містять декілька суттєвих неточностей, при розв'язанні практичних завдань допущені помилки і порушена логіка, що вплинуло на результат та правильність висновків..
Е 10-11 бали	Здобувач виявив слабкі знання навчального матеріалу. Відповіді на питання білету неточні або мало аргументовані, з порушенням послідовності їх викладу, слабе застосування теоретичних положень при виконанні практичних завдань.
FX 8-9 бали	Здобувач виявив фрагментарні знання програмного матеріалу. Відповіді на питання білету неточні або мало аргументовані і, з порушенням послідовності їх викладу, слабе застосування теоретичних положень при виконанні практичних завдань.
F 0-7 бали	Здобувач не опанував змістом програми в мінімальному обсязі.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Кількість балів	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	Відмінно
82–89	B	Добре
75–81	C	
69–74	D	Задовільно
60–68	E	
35–59	FX	Незадовільно
1–34	F	

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Варій М. Й. Загальна психологія: підручник для студ. психол і педагог. спеціальностей. Вид. 2-е вид., випр. і доп. К. : Центр учбової літератури. 2007. 968 с.
2. Васьківська С. В. Основи психологічного консультування: навч. посібник. К. : Четверта хвиля, 2011. 256 с.
3. Гриньова Н. В. «Історія психології». Методичні рекомендації. Умань : РВЦ «Софія», 2016. 61 с.
4. Данилюк І. В. Історія психології в Україні: західні регіони остання чверть ХІХ – перша половина ХХ століття. К.: Либідь, 2003. 152 с.
5. Дудкевич Т. В., Савицька Практична психологія. Вступ у спеціальність : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. 256 с.
6. Жуков С. М. Історія психології. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.
7. Загальна психологія / за заг. редакцією С. Д. Максименка. Підручник. Вид. 2-ге вид., переробл. і доп. Вінниця: Нова Книга, 2004. 704 с.
8. Загальна психологія: навч. посібник / за ред. О. В. Скрипченка. К. : Либідь, 2005. 464 с.
9. Історія психології : навч. посібник / уклад. Гриньова Н. В. Умань : ВПЦ Візаві, 2012. 209 с.
10. Історія психології. Збірник тестових завдань : навч.-метод. посібник / уклад. : Н. В. Гриньова. Умань, 2017. 104 с.
11. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія : курс лекцій : навч. посібник для ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 125 с.
12. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навч. посібник. К. : Вища школа, 2006. 487 с.
13. Методика роботи практичного психолога : навч.посібник / Демчук О. А. Умань : Видавець «Сочінський», 2011.312 с.
14. Методика роботи психолога /уклад. Лівандовська І. А. Умань : Візаві, 2015. 257 с.
15. Основи психолого-управлінського консультування: навч. посіб. / Л. М. Карамушка, Н. Л. Коломінський, М. В. Войтович та ін.; / за наук. ред. Л. М. Карамушки. К. МАУП, 2002.
16. Павелків Р. В. Загальна психологія. Підручник. К. : Кондор, 2012. 760 с.
17. Практичному психологу навчального закладу. Організація роботи. Документація /за ред. В. Г. Панка. К. : Шкільний світ, 2009. 125 с.
18. Психологічне консультування / Основи практичної психології. В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. К. : Либідь, 2003. с. 267.
19. Психологія. Підручник для студентів вищих закладів освіти / Ю. Л. Трофімов, В. В.Рибалка, П. А. Гончарук та ін. / за ред. Ю. Л. Трофімова. К. : Либідь. 2000. 558 с.
20. Савчин М. В. Загальна психологія К. : Академвидав, 2011. 461 с.
21. Савчин М. В. Педагогічна психологія. Дрогобич, 1998.

22. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Загальна психологія. К. : Центр учбової літератури, 2012. 295 с.

23. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 376 с.